

PAPER DETAILS

TITLE: II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE KIZ RÜSDİYE MEKTEPLERİ MÜFREDAT ÖĞRETİM
PROGRAMLARI VE KIZLARIN EĞİTİMİNE KATKISI

AUTHORS: Hatip YILDIZ

PAGES: 115-135

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1716337>

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE KIZ RÜŞDİYE MEKTEPLERİ MÜFREDAT (ÖĞRETİM) PROGRAMLARI VE KIZLARIN EĞİTİMİNE KATKISI

Kabul Tarihi: 21.07.2016

Yayın Tarihi: 31.10.2016

Hatip YILDIZ*

Öz

Osmanlı Devleti'nde erkek rüşdiye mekteplerinin yayılmaya başlamasından sonra kız rüşdiyelerinin de açılmasına çalışılmıştır. Bu çabalar sonucunda, 1858 yılında İstanbul'da ilk kız rüşdiyesi açılmış ve bundan sonra ülke genelinde bu sayı hızla artmıştır.

İlk kız rüşdiyesinin ders programı tam olarak bilinmemektedir. Ancak, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, kız rüşdiyelerinin ders programıyla ilgili belirsizliği ortadan kaldırmış ve kızlar için erkek rüşdiyelerinden farklı bir program ortaya koymuştur. 1873'lere gelindiğinde bu ders programında bir takım değişiklikler yapılmıştır. Programdaki en önemli değişiklik ise II. Abdülhamid Dönemi'nde olmuştur. 1898 yılı kayıtlarına göre, bu tarihlerde ibtidaiye ve rüşdiye sınıflarından oluşan ve eğitim süreleri 6 seneden ibaret olan kız rüşdiyeleri için haftalık yeni bir ders programı hazırlanmış ve hemen hemen bu dönemin sonlarına kadar uygulanmıştır.

II. Abdülhamid Dönemi'nde uzun yıllar okutulduğu anlaşılan söz konusu programdaki derslerin yıl ve haftalık ders sayısı bazındaki öğretim programları da her bir ders için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Müfredat programlarında; yıllara göre okutulacak tüm derslerin konu içerikleri, derslerde uygulanacak yöntem ve teknikler, kullanılacak araç ve gereçler, kavratılacak hedef davranışlar ve elde edilecek kazanımlar tek tek ifade edilmiştir.

Sözü edilen öğretim programları doğrultusunda, ilkökul ve ortaokul düzeyinde kapsamlı bir eğitim alan kız çocukları, bir taraftan mesleki ve daha yüksek eğitim kurumlarına hazırlanırken, diğer taraftan da hayata hazırlanarak birey olarak toplumda kendilerini iyi ifade edebilecek bir entelektüel ve mesleki birikime sahip olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, II. Abdülhamid, kız rüşdiyeleri, eğitim-öğretim, müfredat.

THE CURRICULUM OF THE RUSHDIYE (SECONDARY) SCHOOLS IN THE PERIOD OF II. ABDULHAMID AND CONTRIBUTION TO GIRLS' EDUCATION

Abstract

After the spread of the men Rushdie schools in the period of Ottoman State it was tried to open a school for girls. As a result of these efforts, the first girls rushdiye which opened in Istanbul in 1858, then this number has increased rapidly across the country thereafter.

The first curriculum of girls rushdiye is not fully known. Nevertheless, the General Regulations of Education removed the uncertainty curriculum of the girls secondary schools then made a new curriculum for girls different than secondary schools of boys. This course has made a number of changes in 1873 to the point. The most significant changes were in the period of Abdulhamid about the program. According to 1898 records, this date occurs in ibtidai (primary schools) and Rushdiye and training time which consists of a 6-week course for girls, which pertains to the shares of the class program has been developed and implemented almost until the end of this period.

For many years the course of the program in question is taught and understood in terms of number of weekly teaching programs are prepared separately for each course in II. Abdulhamid period. In the curriculum; contents of courses to be taught all subjects over the years, the course be applied on methods and techniques, tools and materials to be used, teaching to target behaviors and outcomes were individual statements to be acquired.

In line with the curriculum mentioned, primary and secondary level comprehensive education of girls, preparing the one hand, vocational and higher education institutions, as individuals also prepared to life on the other side in the community they get an intellectual and professional background in order to be able to express themselves.

Keywords: Ottoman, II. Abdulhamid, girl rushdiyes (secondary schools), education

* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Diyarbakır, hatipyildiz@mynet.com

Giriş

Osmanlı Devleti'nin temel eğitim kurumları olan medreseler ve onların altında eğitim veren sıbyan mektepleri, XVII. Yüzyıla kadar devletin her alanda ihtiyaç duyduğu ehliyetli kişileri yetiştirmiştir. Ancak, bu dönemde savaşlarda alınan yenilgiler, XVIII. Yüzyıldan itibaren Avrupa tarzında yeni askeri okulların açılmasına neden olmuştur. Fakat sıbyan mektepleri ile sözü edilen askeri okullar arasında eğitim düzeyi bakımından büyük bir uçurum vardır. Bu nedenle, sıbyan mektepleri ile askeri okullar arasında yer alan ve “rüşdiye” adı verilen yeni bir okulun kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur (Akyüz, 1999: 129).

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat'ın ilanından sonra çok sayıda erkek rüşdiye mektebinin açılıp İstanbul'da yaygınlaşması ve taşrada açılmaya başlanmasından sonra kız rüşdiyelerinin de açılması düşünülmüştür. 31 Ekim 1858 tarihinde Sultanahmet civarında bulunan Cevri Usta Mektebi kızlara tahsis edilerek ilk kız rüşdiyesi açılmıştır (Demirel, 2002: 51-53). Buna Cevri Kalfa İnas Rüşdiyesi veya Sultanahmet Kız Rüşdiyesi de denilmiştir (Akyüz, 1999: 143). Açılma kararında; kızların ayrı ve kendilerine mahsus sanat (sanayi) öğrenmeleri için bir kız rüşdiyesinin şimdilik büyük gösterişten ve masraftan uzak olarak açılması yazılmıştır. Ancak, bu kız rüşdiyesine ilk zamanlarda pek rağbet olmadığı anlaşılmaktadır. Zira bundan dört yıl sonra 24 Haziran 1862 (26 Zilhicce 1278) tarihinde çıkarılan bir iradede; daha önce İstanbul'da At Meydanı'nda bir mekteb tahsis edilerek kız rüşdiyesi açıldığı belirtilirken, kızların eğitiminin dini bir görev olduğu konusu özellikle izah edilmiştir. Bu gerekçe; şimdiye kadar her ne kadar sadece erkekler için resmi okullar açılmış ise de esasında ilim tahsilinin kadın ve erkeklere farz ve borç olduğunun sağlam kaynaklarda delilleri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, kadınların aldıkları eğitim sayesinde din ve dünya işlerini bilerek, emre itaat edip yasak olanlardan sakınacakları ifade edilmiştir (Demirel, 2002: 51-53).

Hükümet, halkın kız çocuklarını bu okula göndermesi için 24 Haziran 1862 (26 Zilhicce 1278) tarihli gazetelere ilan vermiştir. Bu ilanda; iradede yazıldığı gibi, okuyup yazmanın erkek ve kadınlara farz olup, geçinmek için ağır işler gören erkeklerin ev işlerinde rahat etmeleri, ancak kadınların dahi din ve dünyalarını bilerek kocalarının emirlerine itaat etmeleriyle ve istemediklerini yapmaktan sakınmalarıyla iffetlerini koruyarak kanaat ehli olmalarıyla mümkün olacağı yazılmıştır. Bu ilk kız rüşdiyesinden sonra 1869 yılında İstanbul'da çeşitli yerlerde 7 adet daha kız rüşdiyesi açılmıştır (Demirel, 2002: 51-53).

Kız rüşdiyelerinin açılması, bu okullarda görevlendirilecek bayan öğretmen ihtiyacını gündeme getirmiştir. Dönemin Osmanlı toplumsal yapısı, kız rüşdiyelerinde bayan öğretmenlerin istihdam edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle sorun, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde ele alınarak, kız sıbyan ve kız rüşdiyelerine öğretmen yetiştirmek üzere İstanbul'da bir kız öğretmen okulunun (Darülmuallimat) açılması kararlaştırılmış ve 26 Nisan 1870'te bu okul açılarak hizmete girmiştir (Özger, 2012: 422).

1871 yılında İstanbul'daki kız rüşdiyesi sayısı 8 olup, bu mekteplerde 207 öğrenci eğitim almaktadır. Söz konusu mekteplerin tahsil müddeti henüz tamamlanmadığı için mezun verememiştir. 1872'de 8 kız rüşdiyesindeki öğrenci sayısı 180'e düşmüştür. 1873 yılında ise kız rüşdiyelerindeki talebe sayısı 224'e çıkmış olup, bunlardan 71'i ödül almıştır. Bu tarihte Sultan Ahmet İnas Rüşdiyesi'nden 6, Beşiktaş ve Üsküdar mekteplerinden 6 olmak üzere toplam 12 kız öğrenci şehadetnâme alarak mezun olmuştur (Kurt, 2012: 4). 1875 yılına gelindiğinde, yani II. Abdülhamid'in tahta çıkışından önce İstanbul'daki kız rüşdiye sayısı 9'a çıkmıştır. Bu mekteplerin isimleri ve buralarda okuyan talebe sayısı ise aşağıdaki şekildedir (Demirel, 2002: 55):

Tablo 1. 1875 Yılında İstanbul'daki Kız Rüşdiyeleri ve Öğrenci Sayıları

OKUL ADI	ÖĞRENCİ SAYISI
Sultan Ahmed Kız Rüşdiyesi	269
Şehzade Kız Rüşdiyesi	44

II. Abdülhamid Dönemi'nde Kız Rüşdiye Mektepleri Müfredat (Öğretim) Programları Ve Kızların Eğitimine Katkısı

Yusuf Paşa Kız Rüşdiyesi	135
Altay Kız Rüşdiyesi	103
At Pazarı Kız Rüşdiyesi	107
Üsküdar Kız Rüşdiyesi	88
Üsküdar Gülfem Kız Rüşdiyesi	152
İbrahim Paşa Kız Rüşdiyesi	85
Eyüp Kız Rüşdiyesi	195
TOPLAM	1178

Tanzimat Dönemi'nde açılmaya başlayan kız okullarının sayısı, II. Abdülhamid Dönemi'nde (1876-1909) daha da artmıştır. Bu dönemde genel olarak rüşdiyelerdeki öğrenci sayısında büyük bir artış olmuş ve kız rüşdiyeleri vilayetlerde dahi açılmıştır (Kurt, 2012: 3).

II. Abdülhamid'in hükümdarlığının ilk yıllarında 1877 yılında İstanbul'da 9 kız rüşdiyesi bulunmakta, bu rüşdiyelerde 309 talebe okumakta ve 38 öğretmen görev yapmaktadır (Kurt, 2012: 5). 1903 yılında ise İstanbul'daki kız rüşdiye sayısı 11'e çıkmış olup, bu mekteplerde 1640 öğrenci bulunmakta ve 70 öğretmen çalışmaktadır. Bu devrin sonunda Makriköy (Bakırköy)'de bir mektep daha açılarak İstanbul'daki resmi kız rüşdiyesi sayısı 12'yi bulmuştur (Kurt, 2012: 6). Resmi mekteplerin yanı sıra, bu dönemde İstanbul'da 12 adet de özel kız rüşdiye mektebi açılmıştır (Demirel, 2002: 51-53). Böylece İstanbul'daki kız rüşdiyesi sayısı 24 olmuştur.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre, kız rüşdiyeleri İstanbul dışında ancak vilayet merkezlerinde açılabilir (Kurt, 2012: 8-9). Bu doğrultuda, kız rüşdiyelerinin İstanbul'da açılıp yaygınlaşmasıyla birlikte 1875 yılında vilayetlerden Bosna, Girit, Konya ve Trabzon'da da birer adet kız rüşdiyesi açılmıştır (Demirel, 2002: 55). 1898 (H. 1316) yılı kayıtlarına göre ise bu tarihlerde Edirne, Nefs-i Adana, Ankara, İzmir, Manisa, Denizli, Beyrut, Halep, Bursa, Diyarbakır, Selanik, Siroz, Şam-ı Şerif, Sivas, Trabzon, Canik, Kastamonu, Kosova, Konya, Mamüretülaziz, Manastır ve İzmid gibi merkezlerde birer kız rüşdiyesi mevcuttur (Kurt, 2012: 8-9).

II. Meşrutiyet Dönemi, rüşdiyelerin bir ortaöğretim kurumu olarak önemini kaybettiği dönem olmuştur. Bu dönemde rüşdiye, ilkokul çıkışlıların bilgilerini tamamlayan ve onları ortaöğretime hazırlayan bir yüksek ilkokul durumuna gelmiştir. Ülke genelinde 1910 yılında sayıları 80 olan kız rüşdiye mektepleri, 1913'te çıkarılan "Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakati" ile ibtidailer içinde eritilmiş ve böylece 1913 yılı, rüşdiye okullarının sonu olmuştur (Kurt, 2012: 14).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, diğer yeni okullar gibi, kız rüşdiyelerinin de öğretimini ve öğrenci kabulünü esasa bağlamıştır. Buna göre; bu okulların öğretmenleri bayan olacak, fakat liyakatli bayan öğretmenler yetiştirilinceye kadar yaşlı ve edepli erkek öğretmenler tayin edilecektir (Kurt, 2012: 14). Nizamname, kız rüşdiyelerinde asgari iki ve en fazla dört kadın öğretmenin görev yapmasını şart koşmuştur. Bu öğretmenlere ilaveten bıçkı-dikiş ve musiki öğretmenleri de istihdam edilecektir (Somel, 2012: 227). Bu okullara sıbyan mektebi diplomasına sahip olan kızlar imtihansız, diploması olmayanlar ise imtihanla alınacaktır (Kurt, 2012: 14).

A. Kız Rüşdiyelerinde Okutulan Dersler

1858 yılında açılan ilk kız rüşdiye mektebinin ders programı tam olarak bilinmemektedir. Ancak, daha ileriki yıllarda açılan kız okullarının ders programlarına önemli ölçüde dikiş ve nakış

derslerinin konulduğu göz önünde tutulacak olursa, bu ilk rüşdiye mektebi ders programında da el işi ve biçki-dikiş derslerinin kayda değer bir yer tuttuğu varsayılabilir (Somel, 2012: 226).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, kız rüşdiyelerinin ders programlarıyla ilgili belirsizliği de ortadan kaldırmıştır. Nizamname, öğretim süresi 4 yıl olacak kız rüşdiyelerinin derslerini erkeklerinkinden farklı olarak şöyle programlamıştır: Din Dersi, Osmanlıca Dil Bilgisi, Arapça ve Farsça Gramer, İmla ve Yazı, Edebiyat (Müntehabat-ı Edebiye), Ev İdaresi (Tebdir-i Menzil), Muhtasar Tarih ve Coğrafya, Hesap ve Defter Tutma, nakış yapabilecek derecede Resim, Dikiş Uygulaması (Ameliyat-ı Hıyatiye), Müzik (zorunlu değil) (Demirel, 2002: 54-55).

Bu derslere bakıldığında dikkati çeken bir husus, kızlara yönelik bu programda sadece ev düzenine yararlı olacak derecede ve oldukça sınırlı bir düzeyde Matematik bilgisine yer verilmiş olmasıdır. Aynı şekilde, Tarih ve Coğrafya gibi genel kültür konuları da tek bir genel ders çerçevesinde birleştirilmiştir (Somel, 2012: 227).

1873’lerde, kız rüşdiye mekteplerinin ders programında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’nden farklılıklar arz eden bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bu ders programı, nizamnamede öngörüldüğünden daha sade olmakla birlikte, daha gerçekçi ve özlü bir program olduğu izlenimi oluşturmaktadır. Bu tarihlerde uygulanan ders programı aşağıdaki şekildedir (Somel, 2012: 228):

Tablo 2. 1873’lerde Kız Rüşdiyeleri Ders Programı

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE	ÜÇÜNCÜ SENE	DÖRDÜNCÜ SENE
Arabî	Arabî	Arabî	Arabî
Farisi	Farisi	Farisi	Farisi
Ta’dad ve Terkim (Sayıları okuma ve yazma)	Hesab	Hesab	Hesab
Ahlak	Coğrafya	Coğrafya	Coğrafya
İlmihal	Kıraat-ı Türkiye	Kıraat-ı Türkiye	Kıraat-ı Türkiye
Sülüs Hattı	Sülüs Hattı	Sülüs Hattı	Sülüs Hattı
Nakış	Rika Hattı	Rika Hattı	Nakış
	Nakış	Nakış	Hıyatiye (Biçki-dikiş)

1898 (H. 1316) yılı kayıtlarına göre, bu tarihlerde ibtidaiye ve rüşdiye sınıflarından oluşan ve eğitim süreleri 6 seneden ibaret olan kız rüşdiyelerine mahsus haftalık ders programı aşağıdaki gibidir (MS, 1316: 393):

Tablo 3. 1898 Yılı Kız Rüşdiyeleri Haftalık Ders Programı

DERSLER	HAFTALIK DERS SAATİ					
	BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE	ÜÇÜNCÜ SENE	DÖRDÜNCÜ SENE	BEŞİNCİ SENE	ALTINCI SENE
Elifba ve Şifahi Malumat	18	0	0	0	0	0
Kur'an-i Kerim Maa-Tecvid	4	6	5	3	2	1
Ulum-i Diniye	0	2	2	2	2	2
Kıraat	4	4	4	2	1	1
İmlâ	4	4	3	2	1	1
Kitabet	0	0	0	0	1	1
Kavaid-i Lisan-ı Osmanî	0	0	2	2	1	2
Arabî	0	0	0	0	2	2
Farisî	0	0	0	0	1	1
Hüsn-i Hatt	0	2	2	1	1	1
Dürus-ı Eşya ve Malumat-ı Nafia	2	2	2	1	1	1
İdare-i Beytiye	0	0	0	2	2	2
Ahlak	0	0	0	1	1	2
Hıfzıssihha	0	0	0	0	1	1
Hesab	2	2	2	2	1	1
Coğrafya	0	0	0	2	2	2
Tarih	0	0	0	2	2	1

El Hünelerleri	2	2	2	2	2	2
TOPLAM	36	24	24	24	24	24

Bu ders programı, H. 1321 (1903) yılı kayıtlarında da aynıdır (MS, 1321: 164). Dolayısıyla II. Abdülhamid Dönemi sonuna kadar aynı programın uygulandığı söylenebilir.

Daha sonraki yıllarda kız rüşdiyelerinde piyano ve yabancı dil (Fransızca) derslerinin de okutulduğu görülmektedir. Mesela, Antalya İnas Rüşdiyesi'ne bu dersleri okutmak ve aynı zamanda ikinci müdürlük görevini yerine getirmek üzere 1917 (H.1335) yılında tayinler yapılmış ve bu görev için 1500 kuruş maaş verilmesi kararlaştırılmıştır (Kurt, 2012: 13).

B. Kız Rüşdiyeleri Müfredat (Öğretim) Programları

Kız rüşdiyelerinde daha önce okutulan derslerin müfredat programları tam olarak bilinmemektedir. Ancak, II. Abdülhamid Dönemi boyunca uygulanan kız rüşdiyeleri ders programının ders, yıl ve haftalık ders sayısı bazındaki öğretim programları, programda yer alan dersler için ayrı ayrı hazırlanmış ve ders programıyla birlikte verilmiştir. Böylece tüm derslerin konu içerikleri, derslerde uygulanacak yöntem ve teknikler, kullanılacak araç ve gereçler, kavratılacak hedef davranışlar ve elde edilecek kazanımlar bir plan doğrultusunda ifade edilmiştir.

1898 yılı ders programında yer alan her bir ders için ayrı ayrı hazırlanmış olan ve “Mevadd-ı Tedrisiyyenin İzahı” ana başlığı altında verilen kız rüşdiyeleri derslerinin öğretim programlarının içerikleri aşağıdaki gibidir:

Elifba ve Şifahi Malumat (Elifba ve Sözlü Bilgiler)

Bu ders; ilk senede haftada 18 ders saati şeklinde okutulacak olup, yalnız birinci sınıfa mahsustur.

Tenbih¹: Elifba risalesi bitirilmedikçe hiçbir derse başlanmayıp, yalnız ders çeşitlendirilerek çocukları sıkıkmamak üzere haftada 18 dersten her güne isabet eden 3 dersin² 2'si Elifba'ya ve 1'i Şifahi Malumat'a tahsis olunmalı veyahut Elifba ile Malumat dersi karışık olarak okutulmalıdır.

Elifba

Bu derste öğretilecek konular şunlardır: 1. Huruf-i Mukataanın³ tedricen talimi: yazma ve telaffuz, noktalı ve noktasız harfler, 2. Harekeler ve işaretler ve huruf-i imla⁴: Harflerin bu hareketler ve huruf-ı imla yardımıyla telaffuz şekli ve yazımı, 3. Harflerin bitişik şekilleri, 4. Hece, kelimeler, hece ayırmak, tedricen imla ve okuma, 5. Şedde, hemze, tenvin ve misallerle anlatımı, 6. Huruf-i şemsiyye⁵ ve kameriyye⁶, imla ve kıraat (MS, 1316: 394).

Şifahi Malumat (Sözlü Bilgiler)

Bu derste öğretilecek konular ile öğretim yöntem ve teknikleri şöyledir: 1. İnsan vücudunun baş, el, kol, ayak gibi başlıca kısımlarının isimleri; memleketimizde bulunan malum hayvanların isimleri; beslenmeye hizmet eden yahut kız talebelerin görebildiği bitkilerin isimleri (bahçelerde ve bağlardaki meşhur ağaçlar ve çiçekler ve saire); sağlığı korumaya dair nasihatler, 2. Kız talebelerin gözü önünde olan eşyanın isimleri ve kullanma yerleri (elbise, döşeme, gıdalar ve saire), 3. Renkler, 4. Gündüz ve gece, 5. Müddet (dakika, çeyrek, saat, gün, hafta, ay, sene), 6. Sıcak ve soğuk, yağmurlu, karlı, güzel ve bozuk hava; mevsimler ve geçişleri, 7. Beş duygunun terbiyesi.

¹ Tenbih: uyarı, hatırlatma demektir.

² Buradan okullarda haftanın 6 günü eğitim-öğretim yapıldığı anlaşılmaktadır.

³ Huruf-i Mukataa: Kur'an'ın 29. Suresindeki elif lam mim, elif lam elif ra, kaf, sad, nun gibi harflerdir.

⁴ Huruf-i imla: a, e, ı, i, o, ö, u, ü harfleridir.

⁵ Huruf-i şemsiyye: Kendinden önce gelen “el” harf-i tarifinin “l” harfi okunmayan harfler: d,n, r,s, ş, t, z.

⁶ Huruf-i kameriyye: Kendinden önce gelen “el” harfi okunan harfler: e, b, c, g, h, f, k, m, v, y. El-kamer gibi.

Tenbih: Şifahi Malumat, muallimleri tarafından hikâye, masal ve karşılıklı konuşma tarzında, güzel terbiye ve adab dairesinde, ezber olmayarak kız talebelere anlatılacak ve öğretilecek; icabında söz konusu bilgilere dair şeyler aynen gösterilecektir (MS, 1316: 395).

Kur'an-i Kerim Maa-Tecvid (Tecvidli Kur'an-i Kerim)

Bu ders; birinci senede haftada 4, ikinci senede 6, üçüncü senede 5, dördüncü senede 3, beşinci senede 2 ve altıncı senede 1 ders olarak okutulacak olup, öğretilecek konular ile öğretim yöntem ve teknikleri aşağıdaki şekildedir:

Tenbih: Elifba dersi bitirilmedikçe Kur'an-i Kerim cüzlerine başlanmayacaktır.

Birinci senede; Elifba hakkıyla öğretilip tamamlandıktan sonra, önce “Amme” ve sonra “Tebareke” cüzleri yalnız yüzünden okutturulacaktır.

İkinci senede; “Kadsemi'a” cüzünden “Yasin-i Şerif”e kadar okunacak ve bu seneden itibaren tecvidin öğretilmesine başlanacaktır.

Üçüncü senede; “Yasin-i Şerif”ten başlanarak hatmedilecektir.

Dördüncü, beşinci ve altıncı senelerde; Kur'an-i Kerim'in okunmasına devam ve tecvide itina ile beraber hatm-i şerife devamlı çalışılacak ve her halükarda Kur'an-i Azim'in okunmasında tecvid kuralları tatbik edilecektir (MS, 1316: 396).

Birinci seneden başka diğer senelerde azar azar, münasip surette ve tecvid kurallarına uygun olarak namaz sureleri ve bazı aşr-ı şerifler ezberlettirilip son sınıfta tamamlattırılacaktır (MS, 1316: 396-397).

Bir senede (aynı sınıf düzeyinde) bulunan talebelerin dersleri ayrı ayrı olmayıp, cümlesininki bir olacak ve sıra ile biri okuyup diğerleri dinleyeceklerdir.

Tecvid kaidelerinin teorik olmaktan ziyade uygulamalı olmasına ve anlatımın misallerle yapılmasına pek ziyade itina olunacaktır (MS, 1316: 397).

Ulum-i Diniye (Dini İlimler)

Bu ders; ikinci seneden itibaren beş yıl boyunca haftada 2'şer ders şeklinde okutulacak olup, her bir yılda öğretilecek konular aşağıdaki gibidir:

İkinci sene; 1. İlmihalin tarifi, ilmin ve amelin daha faziletli, Cenab-ı Hakk ve âlem, 2. Allahın sıfatları (zati sıfatlar, subuti sıfatlar ve sıfat-ı lazime), Cebrail Aleyhisselam, peygamberlerin evveli ve ahiri, Kur'an-i Kerim'de isimleri zikredilen peygamberler, 3. İman, İslam, din, millet ve şeriat, 4. İmanın farzları ve şartları, indirilmiş semavi kitaplar (MS, 1316: 397), 5. Peygamberler hakkında bilinmesi vacip olan sıfatlar, peygamberimiz (s.a.s) efendimiz hazretlerinin haklarında bilinmesi lazım gelen diğer üç sıfat, 6. Amellerle ilgili şer'i hükümler (Ef'al-i mükellefin⁷, Edille-i Şer'iyeh⁸, mezhep; abdestin farzları, sünnetleri, mekruhları ve abdesti bozan şeyler; guslün farzları ve sünnetleri; namaz, namazın şartları ve rükünleri, kadının namazı eda şekline dair tarifler; namazın vacipleri, sünnetleri, mekruhları ve namazı bozan şeyler; zekât, hac ve oruç).

Üçüncü sene; 1. Ruh ve beden, iman ve amel, 2. İman, Allah-ü Teâlâ Hazretleri, melekler, kitaplar, peygamberler, Kur'an-i Kerim, kaza ve kader, ahiret, amel, namaz, abdest, 3. Farz, vacip, sünnet, müstehab, haram, mekruh, 4. Beş vakit namaz, sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve vitir

⁷ Ef'al-i Mükellefin: Mükellef olanların (yani; Cenâb-ı Hakk'ın teklif ve emirlerini kabul ve vazifeli kimselerin) yaptıkları amel ve işler. Bunlar şu isim altında sıralanır: Farz, vacip, sünnet, müstehab, mübah, mekruh, haram, sahih bâtil, fâsid, helâl.

⁸ Edille-i Şer'iyeh: Fıkıh ilminin dayandığı deliller: Kitab (yani Kur'an-ı Kerim'deki deliller), sünnet, icma-ı ümmet ve kıyas-ı fukaha.

namazları; namazların farz ve sünnet-i müekke ve gayr-i müekke olan rekâtları (MS, 1316: 398), 5. Rekât, kıyam, kıraat, rûkû, sâcud, ka'de (oturma), ka'de-i ula ve ahire (ilk ve son oturuş), celse (iki secde arası), kunut, 6. Namazın keyfiyeti, niyet, ıftıta tekbi, selam, selamdan sonra kıraat olunacak dua, padişah duası, 7. Oruç, imsak ve iftar, fıtır sadakası.

Dördüncü sene; 1. Cenab-ı Hak, melekler, peygamberler, semavi kitaplar, Kur'an-i Kerim, Peygamberimiz (s.a.s) efendimiz hazretleri, 2. İman ve ibadet, 3. Cenab-ı Hakk'a iman, peygamberlere iman, meleklerle iman, ahirete iman, kaza ve kadere iman, 4. Namaz kılmak, necasetten taharet ve hadesten taharet, 5. Abdest almak, abdesti bozan şeyler, abdestin erkân ve adabı ve abdest alınırken okunacak dua, 6. Abdestin Vasıfları: farz, vacib, mendub, mesh, cebire ve ısbeye mesh (kırık ve yaralara sarılan sargının üzerine mesh), gusûl, hades-i asgar, hades-i ekber; guslün adab ve erkânı, 7. Teyemmüm, teyemmümü icab eden ahval, ma-i necis (pis su) ve ma-i müsta'mel (kullanılmış su), tahir, meşkûk (şüpheli), mekruh ve murdar sular (MS, 1316: 400), 8. Teyemmümün adab ve erkânı; beş vakit, nafileler, işrak, duha, evvabin, tahiyetülmescid, 9. Kerahet vakitleri, 10. Namazın şartları, rûkûnleri, vacipleri; sehiv secdesi, 11. Sehiv secdesi gerektiren şeyler, tilavet secdesi, şükür secdesi, namazı bozan haller, namazı kısaltma, seferin hükümleri, 12. Oruç tutmak, ramazan orucu ve sair oruçlar, orucu bozan ve bozmayan şeyler, kaza ve kefare, fıtır sadakası, itikâf ve şartları, 13. Zekât, zekât ile mükellefiyetin şartları ve hangi mallardan zekât verileceği, 14. Udhiye, kurbanın çeşitleri, teşrik tekbi, 15. Hac, farz olan adetlerin günlük, aylık, senelik ve ömürlük olanları; hacın hususi zaman ve mekânı, kadınlar için mahremle hacca gitmek lüzumu, ihram ve arefe, Medine-i Münevvere'yi ziyaret, 16. Cenaze hükümleri, kefenleme ve yıkama usulü, sünnet olan kefenleme, yeterli olan kefenleme, zaruri olan kefenleme, 17. Nezir (adak adamak) ve vasiyet (MS, 1316: 400).

Beşinci sene; 1. İmanın gerekliliği ve küfür kelimesi, 2. Namazın farzları, hadesten taharet, guslün farzları, abdestin farzları, abdesti bozan şeyler, mest üzerine mesh, sefer müddeti, özür sahibi, sargı üzerine mesh, teyemmüm, necasetten taharet, setriavret, kibleye yönelme, namazın vakitleri, mekruh vakitler, niyet, tekbiretü't-tahrime (namazın ilk tekbi), ezan ve vakitler, 3. Namazın rûkûnleri, kıraat, rûkû, secde, ka'de-i ula ve ahire (ilk ve son oturuş), namazın adabı, namazı bozan şeyler, mukim ve misafir hakkında namazın rekâtları, beş vaktin sünnetleri, 4. Vitir namazı, sehiv secdesi, teravih namazı, imama ıftah (başlama) tekbirinde yetişmek, imama yetişilemeyen rekâtların kazası, 5. Cuma namazı hakkında bilinmesi gereken şeyler, bayram namazları, cenaze namazı, zekât, oruç, niyet ve orucun kefareti, orucu bozmayı caiz kılan şeyler, hac fitresi, ulüemre (padişah) itaat, 6. Cüzi irade, namazda kadınların erkeklerden farkı, namazın vacib, sünnet, müstehab ve mekruhları; abdestin sünnet ve mekruhları, guslû icab eden şeyler, teyemmümü icab eden şeyler, kunut duası (MS, 1316: 401).

Altıncı sene; 1. İmam-ı Azam'ın hal tercümesi, ergenlik sebebi, Allaha iman, melaike, kitaplar, resuller, mucizenin manaları, ahiret günü, iman-ı bilkalb, küfür kelimesi, küfür kelimesi ile talak ayrılığı olmadığı (MS, 1316: 401), 2. Namazın farzları, hamam kurnasında bulan su, guslû icab eden şeyler, sefer müddeti, özür sahibi, vaktin çıkmasına yakın teyemmümün caiz olması, abdeste kâfi su, necaset-i galize ve hafife, kiblede şüphe etmek, asr-ı evvel, asr-ı sani, namaz kılmak mekruh olan vakitler, sehiv secdesinin lüzum sebepleri, rûkû ve secdeden aciz olmak, namazın kıraatında i'rabda⁹ hata, cemaatin hükümleri, imama uymak, imam terk ettiği durumda cemaatçe dahi terk edilmesi lazım gelen şey, imam icra ettiği halde cemaat tarafından icrası lazım gelmeyen dört şey, 3. Cuma namazı, cuma namazı hakkında bilinmesi lazım gelen şeyler, cumadan sonra kılınan namazlar, bayram namazları, cemaatin hatip ile beraber alacakları tekbirler, bayram namazına sonradan uymak, bayram namazını fevt, bayram namazını ikinci ve üçüncü güne tehir, kurban bayramında 23 vakit tekbir, tekbirin teşrike izafeti, tekbirin aslı, teşrik tekbirinin kaza olması ve olmaması, 4. Cenaze namazı, vasiyet, namazın fidyesi, cenaze kefenleme, cenaze namazı, cenaze namazının tekbirlerinden bazılarını yetişmemek, kabirde Kur'an okuma, kabirde telkin, 5. Zekât, zekât miktarı, zekâtı verilmesi caiz olan maddeler, zekât verilmek caiz olmayan kimseler (MS, 1316: 402), 6. Oruç, orucun kısımları, hilalin kesin olarak ortaya çıkması, tek bir haber ile oruç tutulsa

⁹ İ'rab: Arapça kelimelerin sonlarındaki harf veya hareketin değişmesidir.

bayramın hükümleri, şüpheli günün hükümleri, ramazan ve sair oruçların niyeti, kaza ve kefarete icab eden şeyler, orucun kefareti, oruca zarar etmeyen şeyler, sahur, iftar, orucun fidyesi, fıtır sadakası (MS, 1316: 402-403), 7. Hac, hac yolunda vefat, bedel akçesinden kalan fazla, ümeranın emirlerine itaat, mühim işlerde dua etmek (MS, 1316: 403).

Kıraat (Okuma)

Bu ders; birinci, ikinci ve üçüncü senelerde haftada 4'er, dördüncü senede 2, beşinci ve altıncı senelerde ise haftada 1'er ders şeklinde okutulacak olup, okuma kitaplarının içeriği ile öğretimde uygulanacak yöntem ve teknikler aşağıdaki gibidir.

Kıraat Kitaplarının Muhteviyatı (İçeriği): Temel bilgilere mahsus bir mecmua nazarıyla bakılabilen kıraat kitaplarından talebeler ifade güzelliğine alıştırmakla beraber, bazı tabir ve ifadeler öğretmek suretiyle istifade ettirilmeli ve bu nevi kitaplar talebelerin fikirlerinin parlamasına hizmet edecek surette tesirli ve manaları kolay anlaşılmalıdır. Binaenaleyh kıraat kitapları ilk derece mekteplerinde öğretilen derslerden iktibas edilen seçilmiş konulara yani diyanet ve ibadete, ahlaka, adab ve terbiyeye, tarihe, coğrafyaya, riyaziyata ve sair mühim malumat ile atasözleri ve faydalı hikâyelere dair konuları içermelidir. Sözü edilen konuların dil kaideleri için uygulama ve alıştırmaya olabilmek üzere basit cümlelerden oluşan ve herhalde sehiv ve hatadan arî olması iktiza eyler (MS, 1316: 403-404).

Kıraat kitapları her seneye göre derece derece tertip edilip, bilgileri ve içerik konuları başlangıçta gayet kolay olarak başlayıp, talebelerin kazanımları nisbetinde kademeli olarak ilerlemelidir (MS, 1316: 404).

Usul-i Kıraat Hakkında Bazı Tenbihat (Okuma Yöntemi Hakkında Bazı Uyarılar): İlk muallime kendisi gayet ağır ağır ve yüksek sesle okuyup okuma şekli için talebelere kendisi numune olmalıdır. Çünkü hususi kaidelerine uygun okunacak dersi tefsir ve izaha ihtiyaç bile kalmaksızın muhatap derhal anlayabilir.

Muallime bu suretle okuduğu dersi bitirdikten sonra talebelere kabiliyetlerine göre bunun manasını anlatacaktır.

Sonra talebeler muallimenin okuduğu şekilde sesli olarak okuyup, bilmedikleri kelimelerin manasını dahi zihinlerine yerleştirmelidirler. Muallime, okunan derste ki asıl maksat ile bunu meydana getiren fikirleri teker teker tahlil ettirip her birinin kuvvetini dahi tarif ve izah etmelidir (MS, 1316: 404).

Kıratte ilerledikçe kelimelerin kuvvetini, dil kurallarına dair numunelerin ve tabirlerin çeşitlerini izah ve anlatmalı; fikir ve maksadı derinleştirmelidir. Kezalik kıraat olunan dersten çocuğun akli melekelerinin ilerlemesine vesile olacak hususları bularak ve kalplerini hassas kılarak talim olunan derslerden onları çok yönlü olarak istifade ettirmek lazımdır.

Talebeler, mektebde şerh, izah ve tarif edilmiş dersleri evlerinde enine boyuna mütalaa ederek, ertesi derste onun yazılmış bir numunesini ödev olarak muallimeye takdim edeceklerdir (MS, 1316: 405).

İmla

Bu ders; birinci ve ikinci senelerde haftada 4'er, üçüncü senede 3, dördüncü senede 2, beşinci ve altıncı senelerde ise 1'er ders olarak okutulacak olup, dersin öğretiminde dikkat edilecek hususlar aşağıdaki şekildedir:

Birinci senede çocuklar harfleri yazıp okumaya başladığından itibaren imla derslerine de başlanır. Her senenin imla dersleri kademeli bir şekilde zorlaştırılacaktır. Son seneye kadar sınıfını

geçerek yükselmeye muvaffak olan talebe, en zor imlaları bile hatasız olarak yazmaya muktedir olabilmelidir (MS, 1316: 405-406).

İmla ya siyah tahtaya veyahut kâğıt üzerine yazdırılır. Muallime talebelere birini siyah tahta başına kaldırarak imla yazdırır. Yazılan şeyde hata var ise sebeplerini izahla tashih ettirir. Bu esnada diğer talebeler dikkate mecburdurlar. Yahut hepsine birden söyleyip, kâğıtlarına yazdırır. Sonra içlerinden birinin imlasını tashih edip, başkaları da tashih eylemek üzere tahtaya yazdırır ve tüm talebelerin tashih edip etmediklerine dikkat ve nezaret eder. Bunlardan başka muallime, her derste talebelere imla yazdırıp ertesi derste bunların bazı suretlerini talep eder ve onları dersane haricinde tashih edip temiz defterlerine geçirmek üzere iade eyler. Temiz defterlerine geçirilecek imlalarda talebelerin manalarını bilemediği ne kadar kelime varsa onların da manaları defterlere yazılmalıdır. Yazdırılacak şeyler; ahlak güzelliği, ahlak, davranışlar, terbiye ve adaba dair ibret verici misaller ve hikâyeler ve bu programda bulunan derslere dair bilgilere münhasır olacaktır (MS, 1316: 406).

Kitabet (Kâtiplik)

Bu ders; beşinci ve altıncı senelerde haftada 1'er ders şeklinde okutulacak olup, öğretilecek konular şunlardır:

Beşinci sene; 1. Eşyanın bulundukları yerlere, oluştukları maddelere ve kullanıldıkları yerlere nazaran isimleri, sınıf ve kısımları; çalışma ve mesleklerine göre insanlara verilen isimler; küll (bütün) ve cüz (parça), 2. Çeşitli eşyalar üzerine basit düşünme, 3. Önce sözlü ve sonra yazılı olarak cevapları verilecek çeşitli sorular, 4. Bir şeyi tarif ve tasvir etme, 5. Eşyanın mukayesesi, 6. Naklolunan bir şeyi kaleme almak, hikâyeler ve misaller, 7. Basit mektuplar (MS, 1316: 406-407).

Altıncı sene; 1. Kaydetme ve resmi olarak yazı ile bildirme usulü, 2. Mektubun çeşitlerine verilen isimler, kaideleri ve adabı, 3. Mektupların çeşitli numuneleri, 4. Şiirin nesre (düz yazıya) dönüştürülmesi, 5. Bir şeyi veya yeri olduğu gibi tasvir ve beyan, 6. Adab dairesinde mecazi ifadelerin ve atasözlerin karıştırılması, 7. Arzuhaller (dilekçeler) ve istirhamnameler (bir istek maksadıyla yazılan mektup), 8. Adab, mektupların kuralları ve muhabere (haberleşme), 9. Resmi ıstılahat (terimler), tehatub (karşılıklı birbirine hitap etme) ve resmi lakaplar (MS, 1316: 407).

Kavaid-i Lisan-ı Osmanî (Osmanlıca Dilbilgisi Kuralları)

Bu ders; üçüncü ve dördüncü senelerde haftada 2'şer, beşinci senede 1 ve altıncı senede 2 ders olarak okutulacak olup, öğretilecek konular ile öğretim yöntem ve teknikleri şunlardır:

Üçüncü sene; 1. Özel isim ile cins ismin anlatımı ve ayırt edilmesi, 2. Tekil ve çoğul, çoğul edatı, 3. İsm-in halleri: mücerred (yalın), mef'ul-ün bih (nesne), mef'ul-ün ileyh (tümleç), muzafun ileyh (tamlanan), 4. Sıfat, mevsuf (vasıflanan), 5. Şahıs zamirleri, 6. Fiil: mastar, emir, mazi (-di'li geçmiş zaman), hal (şimdiki zaman), istikbal (gelecek ve geniş zaman), 7. Çok kullanılan bazı edatlar.

Tenbih: Sözü edilen bilgilerin teorikten ziyade uygulamalı olmasına, tanımların ezberletilmesinden kaçınarak birçok misaller ile anlatım ve izahına çalışılmalıdır (MS, 1316: 408).

Dördüncü sene; 1. Kelime çeşitleri, cins isim, özel isim, tekil, çoğul, ismin halleri ve fiil çekimi, ism-i zaman, ism-i mekân, ism-i taşğir (küçültme kalıbı), ism-i alet, 2. Sıfat-mevsuf (sıfat tamlaması), sıfatın çeşitleri, 3. İzafet (isim tamlaması), muzaf (tamlayan), muzafun-ileyh (tamlanan) kuralları, 4. Zamirler, çeşitleri ve kuralları, 5. İşaret isimleri, kinayeler, 6. Fiil, mastar, mastar çeşitleri ve kuralları, geçmiş zaman ve çeşitleri, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve sair kipler; birinci şahıs, ikinci şahıs ve üçüncü şahıs, 7. Fiilin kökleri, ism-i fail, mübalağa-i ism-i fail, ism-i mef'ul, sıfat-ı müşebbehe, hal terkibi (zarf tümleci), 8. Edatlar (MS, 1316: 408-409).

Beşinci sene; 1. Üç lisanın harfleri, elif ile hemzenin farkı, kelime, harf ve hareke, harekelerin kaideleri, Arapçadaki müzekker ve müennes, Türkçedeki riayet, 2. İsim ve çeşitleri, tekil, çoğul, tensiye (ikil), ismin halleri, 3. Sıfat-mevsuf (sıfat tamlaması), sıfat-ı asliye ve kıyasiye (asli ve kıyasi sıfatlar), sıfatın taşğiri (küçültme), taklidi (azaltma), tefriti (tekilleştirme) ve tafdili (üstünlük), terkip vasfı (sıfat tamlaması oluşturma), sıfat ile mevsufun mutabakatı (uyumu), 4. İzafet (isim

tlaması), muzaf ve muzafun-ileyh (tamlayan ve tamlanan), kavaid-i izafet (isim tamlaması kuralları), terkiib-i izafi (isim tamlaması oluşturma), 5. Zamir ve işaret ettiği kelime, eşhas fiil, haberlerin çeşitleri, 6. İsm-i işaret (işaret zamirleri), ism-i mevsul (-ki ile kullanılan açıklayıcı cümleler), kinayeler, 7. Mastarlar ve çeşitleri, fail (fiil cümlelerinde özne), mef'ul (nesne), isim fiil, 8. Fiil, istikak (fiilin türevleri), siğa (fiilin kalıpları), tasrif (fiilin kalıplara sokulması), emsile-i muhtelif (fiil çekimleri), emsile-i muttaride (fiil çekimleri), zamanlar, zat fiil, basit fiiller, mürekkeb (türetilmiş) fiiller, hususi siğalar (kalıplar), rabt siğaları (bağlama kipleri), siğa-i müfacee (ansızın olan bir vakayı anlatan kalıp), istikrar siğası (kalıbı), 9. Furu'-ı fiil (fiilin alt dalları), ism-i fail, mübalağa-i ism-i fail, ism-i mef'ul, sıfat-ı müşebbehe, hal terkiibi, ism-i alet, ism-i mekân, ism-i zaman, isim fiili, sıfat fiili, 10. Edatlar, alıştırmalar, uygulamalar, incelemeler (MS, 1316: 409-410).

Altıncı sene; geçmiş senelerde öğretilen kaideler tafsilatıyla tekrar ve ikmal olunmakla beraber, cümle ve terkiplerin çeşitlerine dair bilgiler de verilecektir.

Sözü edilen kaidelerin uygulama cihetine pek ziyade ehemmiyet verilecek; gerek kaidelerde, gerek imla ve kıraat derslerinde kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin manaları talebelere belletirilecektir (MS, 1316: 410).

Arabî (Arapça)

Bu ders; beşinci ve altıncı senelerde haftada 2'şer ders olarak okutulacak olup, öğretilecek konular şunlardır:

Beşinci sene; 1. Huruf-ı illet (illet harfleri), huruf-ı lin (vav ve ye harfleri), huruf-ı med (uzatma harfleri), huruf-ı hecanın (alfabe harfleri) zeyline (ek) kadar, 2. Sarf ilminin tarifi, kelimenin tarif ve taksimi, ismin kısımları, masdar ve alel-ihtisar (özetle) evzan-ı masadir-i sülasiye (üç harfli fiillerin mastarlarının vezinleri), masadir-i mimiyeye-i sülasiye (mim harfi eklenmiş üç harfli fiillerden türetilmiş mastarlar) (MS, 1316: 410), 3. Masdar-ı rübaiye (dört harfli fiillerin mastarları), masadir-i hümasiye (beş harfli fiillerin mastarları), masadir-i sūdasiye (altı harfli fiillerin mastarları), masadir-i mimiyeye-i gayr-i sülasiye (mim eklenmiş üç harfli fiiller dışındaki mastarlar), bina-i merre (bir fiilin bir kere yapıldığını ifade eden kalıp), bina-i nev' (bir fiilin çeşidini belirten kalıp), 4. İsm-i fail, ism-i mef'ul, sıfat-ı müşebbehe, siğa-i mübalağa (abartı ifade eden kalıplar), ism-i tafdil (üstünlük belirten kalıplar), ism-i taşğir (küçültme kalıpları), ism-i mensub (aidiyet kalıpları), ism-i zaman ve mekân, ism-i alet, müzekker (eril), müennes (dişi), alamat-ı te'nis (kelimelerdeki dişilik özellikleri), müennes-i semai (belli bir kalıbı olmayan müennesler), tesniye (ikil), cem' (çoğul) ve cem'in çeşitleri, 5. Fiilin kısımları, havas (özel) ve ef'al fiil, 6. Mazilerin (-di'li geçmiş zaman), muzari'lerin (gelecek, şimdiki ve geniş zaman), emir (olumlu emir fiilleri) ve nehiylerin (olumsuz emir fiiller) birer cedvel ile tarifi; ef'al-i menfiye (olumsuz fiiller), lam-ı te'kid (pekiştirme lam harfi), nun-ı tekid (pekiştirme nun harfi), nevasıb (fiili nasb eden edatlar), cevazım (fiili cezm eden edatlar), fiil-i taaccüb (şaşkınlık ifade eden fiiller) ve esma-i ef'al (isim fiiller) (MS, 1316: 411).

Altıncı sene; 1. Bir önceki yılda görülen derslerin 20 derste hakkıyla tekrar ve izah edilmesi, 2. Nahiv ilminin tarifi, nahiv ilmince üçe ayrılan "kelime"nin mu'reb (değişebilen) ve mebni (değişmeyen) isimleri ile ikiye ayrımı, 3. Mebniyatın (değişmeyen kelimelerin) meşhur kısımları, havas (özel) ve ismin halleri, 4. Mu'rebatın (değişebilen kelimelerin) çeşitleri, i'rab ile beraber merfuat, mensubat ve mecruratın çeşitleri, 5. Bazı tevabî', huruf-ı meani (açıklama harfleri) ve edatlar (MS, 1316: 411-412).

Farisi (Farsça)

Bu ders; beşinci ve altıncı senelerde haftada 1'er ders şeklinde okutulacak olup; öğretilecek konular, öğretim yöntem ve teknikleri ile hedeflenen kazanımlar aşağıdaki gibidir:

Beşinci sene; 1. Şahıs zamirleri, mefail edatlar (mefail kalıbında bulunan edatlar), işaret ismi, isimlerin çoğul yapılması, 2. Fiillerin türemesi, mazi-i mutlak (kayıtsız geçmiş zaman), mazi-i karib (yakın geçmiş zaman), mazi-i baid (uzak geçmiş zaman), 3. Zemair-i şahsiye-i muttasıla (bitişik şahıs zamirleri), hikâye-i hal-i mazi (geçmiş zaman hikâye kalıbı), müstakbel (gelecek), muzari'

(şimdiki ve geniş zaman), 4. Fiil-i iktidari, fiil-i malum ve mechul (öznesi belli olan ve olmayan fiiller), 5. Mastarlar ve çeşitleri.

Altıncı sene; 1. Geçen seneki derslerin 6 derste tekrarı, 2. Emr-i hazırın (hazırda bulunan kimseye emir) oluşum şekli, 3. Emr-i hazırdan ef'al (fiiller) ve sıfat teşkili, 4. Sıfat-ı müşebbehe, sıfat-ı haliye (durum sıfatı), lazım ve müteaddi (geçişli ve geçişsiz fiiller), fiil-i lazımı müteaddi kılmak (geçişsiz fiili geçişli yapmak), 5. Masadir-ı mürekkebe (en az iki kelimededen oluşturulmuş mastarlar), esma (isimler), sıfat, isim terkibi (isim oluşturma), esma-i mürekkebe (en az iki kelimededen oluşturulmuş isimler), terkiib-i izafi (tamlama), 6. Harfler ve edatlar (MS, 1316: 412).

İhtar: Mekteplerde Farisi öğretiminden asıl maksat, Osmanlıcada kullanılan Farisi kelimeleri, tabirleri ve terkipleri öğrenmekten ibarettir. Bu nedenle, talebelere gösterilecek kaideler öyle uzun uzadıya geniş ve ayrıntılı olmayıp, kısaca beyan edilmek ve yalnız dilimizde kullanılan kaide ve usuller ve özellikle edatlar gerektiği şekilde ayrıntılı olarak öğretilmelidir (MS, 1316: 412-413).

Bir de talebelerin, Farsça ibare okumaya da alışması gerekli olup, bu hususa hizmet edecek şey kaidelerden ziyade nesir ve nazım eserlerin okunması olduğundan her derste “Zübde-i Gülistan’dan (Gülistan’ın Özeti)” yarım sayfa kadar yer okutturularak, bir iki satır yer ezberlettirilmesi ve kademeli olarak talebelerin Farsçadan Türkçeye ve Türkçeden Farsçaya bazı kolay ibareleri tercüme etmeye alıştırılması tavsiye olunur (MS, 1316: 413).

Hüsn-i Hatt (Güzel Yazı)

Bu ders; ikinci ve üçüncü senelerde haftada 2’şer ders; dördüncü, beşinci ve altıncı senelerde ise haftada 1’er ders olarak okutulacak olup, öğretilcek konular şunlardır:

Birinci senede “Hüsn-i Hatt” dersi yok ise de, talebelerin harfleri ve kelimeleri gayet güzel yazı ile yazmalarına Elifba, Kıraat ve İmla muallimleri dikkat ve itinaya mecburdurlar.

İkinci ve üçüncü senelerde talebeler sırası ile Hattat İzzet ve Ziya efendilerin rika, sülüs, karalama meşklerini (yazı örneği) yazacaklar ve sene sonuna kadar talebelerin elleri güzel yazmaya alışmış bulunacağından artık dördüncü sene başında kâğıt üzerine yazacakları yazının muallime hatalarını tashih ve ihtara başlayacaktır. Dördüncü sene sonuna kadar bu yolda güzelce talim edilip aynı hatta beşinci ve altıncı senelerde dahi devam olunmakla beraber gerek rika ve gerek sülüs ve divani harflerinin icabında işleme ve marka yapmak üzere süslü şekilleri öğretilcek ve bunların çeşitlerini içeren bir de mecmua tertip ettirilecektir (MS, 1316: 413-414).

Dürus-ı Eşya ve Malumat-ı Nafia (Eşya Dersleri ve Faydalı Bilgiler)

Bu ders; birinci, ikinci ve üçüncü senelerde haftada 2’şer ders; dördüncü, beşinci ve altıncı senelerde ise haftada 1’er ders olarak okutulacak olup, yıllara göre öğretilcek konular ile öğretim yöntem, teknik ve araç-gereçleri aşağıdaki şekildedir:

Birinci senede “Malumat-ı Dihkani (Köy ve Çiftçilik Bilgileri)” başlığı altında; 1. Mektep binası, 2. Baba evi, 3. Cami-i Şerif, 4. Bir evin yapım şekli ve meskenler, 5. Çiftlik, çobanlık, ahır, çift öküzleri, at, merkeb ve saire, 6. Kümes hayvanatı (horoz, tavuk, kaz, ördek, hindi ve saire), 7. Hububat ve erzak, 8. Çiftçinin muavinleri (koyun, keçi ve saire), 9. Kuşlar, ipek böceği, kırlangıç, kuşların içgüdüsü, kuşların göçü, 10. Faydalı böcekler (arı, kovan ve saire), insan ve hayvanat, 11. Bağ, orman ve meşhur ağaçlar.

“Malumat-ı Belediye (Belediye Bilgileri)” başlığı altında ise; 1. Şehir (sokaklar, en meşhur camiler ve idare daireleri), 2. Mektepler, müzeler, kütüphaneler, meydanlar, 3. Kabristanlar, 4. İki kısmın tekrarı (MS, 1316: 415).

İkinci senede “Eşya-yı Müsta’mele (Kullanılan Eşyalar)” başlığı altında; 1. Gıdalar (ekmek, ekmeğin neden ve nasıl yapıldığı, et, sebze ve meyve), 2. Süt ve inek, peynir, et, balık, 3. Yemek (meşhur yemeklerin hazırlanma şekli hakkında tarifler), meşrubat, kahve, çay, 4. Sofra takımı, 5. Elbise için ihtiyaç maddeleri, kenevir, dokuma pamuğu, ipek böceği, dokuma sanatı, 6. Mefruşat (ev döşemeye yarayan halı, kilim ve sair şeyler), mekteblinin çantası, maarifin faydaları,

defter, okumak lazımdır, kitap ve kitapçı, 7. Sanayi, madenciler, sanayi, ilimler, 8. Ticaret (çalışma, akçeler, tasarruftaki selamet), 9. Tekrar, 10. Tekrar (MS, 1316: 415-416).

Üçüncü sene “Zamanın Taksimi” başlığı altında; 1. Kevn (varlık, kâinat) ve sene, 2. Güneş, ay ve gökle alakalı işaretler, 3. Takvim mevsimleri, 4. Zamanın taksimi (kum saati, cep saati, duvar saati, zamanın kıymeti), 5. Gök, gözetleme dürbünü, güneşin doğuşu ve batışı, ibadet vakitleri, istirahat, neticeler, 6. Tekrar, 7. Tekrar (MS, 1316: 416).

Tenbih: “Dürus-ı Eşya” ezber dersi değildir. Muallime, talebelere layıkıyla anlatmalı, derste geçen eşyayı göstermeli ve iyi tanıtmalıdır. Muallime hanımlar, eşya derslerinde bulunan cisimlerin ve eşyanın ya numunelerini veya resimlerini talebelere göstererek, şekillerini ve renklerini zihinlerinde adeta nakşettirmelidir. Sözü edilen cisim ve eşyaların muallimeler ve talebelerce tedarik edilmesi mümkündür (MS, 1316: 416-417).

Dördüncü sene; birinci, ikinci ve üçüncü senelerde öğretilen eşya dersleri aletleri derste tekrar ve takviye edildikten sonra “Malumat-ı Nafia” başlanacaktır.

“Hendeseye ait malumat-ı mücmle-i ibtidaiye (Geometriye ait basit özet bilgiler)” başlığı altında; 1. Doğru, eğri ve kırık çizgiler, 2. Basit şekiller, merabi’(kareler), müstatil (dikdörtgen), müselles (üçgen) ve saire, 3. Eb’ad-ı selase (üç uzaklık): tul (uzunluk), arz (en, genişlik) ve amik (derin), 4. Sair şekiller ve bazı cisimler, daire, şekiller ve düzenli çıkarma, müka’b (küpe), menşur (prizma), ustuvane (silindir) ve küre, 5. Düzenli düzlem yüzeylerinin genişlik ölçümü ve geometrik şekillerin resmini çizmek (MS, 1316: 417).

“Hikmet-i Tabiiyeye ait malumat-ı mücmle-i ibtidaiye (Fizik Bilgisine ait basit özet bilgiler)” başlığı altında ise; 1. Cisimlerin ağırlığı, 2. Hava basıncı, 3. Havada bulunan gazlar, 4. Teneffüs, 5. Sıcaklık ve termometre, 6. Su buharı, 7. Ticari gemiler, 8. Hava rutubeti, 9. Bulut, yağmur, kar, dolu, buz, elektrik, yıldırım, paratoner (MS, 1316: 417).

Beşinci sene “Mevalide müteallik malumat-ı mücmle-i ibtidaiye (Mevcudata/tabiatı dair basit özet bilgiler)” başlığı altında; 1. Mevalid-i selase (tabiat ilmi): Hayvanlar, bitkiler, madenler, 2. Hayvanların malum ve meşhur olan bazı çeşitleri, 3. Hayvanlardan istifademiz: et, yağ, peynir, kaymak, yoğurt, süt, deri, kürk, yün, tiftik, ekmek, yumurta ve saire, 4. Bitkilerin malum ve meşhur olan bazı çeşitleri, 5. Bitkilerden istifademiz: sebze, meyve, hububat, ekmek, un, çayır otları, kereste, odun, kömür ve saire, 6. Madenler, taşlar ve yanan şeyler, 7. Madenlerden istifademiz, 8. Maden kömürünün ehemmiyet derecesi, 9. Meşhur madenler ve kıymetli taşlar.

Altıncı sene; “Dürus-ı Eşya ve Malumat-ı Nafia” dersinde geçen pratik kaidelerin daha ziyade tafsil ve izahıyla takviyesine ve talebelerin zihinlerine yerleştirmeye itina olunacaktır (MS, 1316: 418).

İdare-i Beytiye (Ev İdaresi)

Bu ders; dördüncü, beşinci ve altıncı senelerde haftada 2’şer ders olarak okutulacak olup, öğretilecek konular ana başlıklar halinde altı kısma ayrılmış ve her sene iki kısmı işlenecek şekilde planlanmıştır. Ayrıca, her bir ana başlık altında da konuların detaylarına aşağıdaki gibi yer verilmiştir:

Dördüncü sene dersin “mesken, esas-ı beyt (ev eşyası), muhafaza-i mesken ve esas (döşeme, minder gibi ev eşyası), usul-i teshin ve tenvir (ısıtma ve aydınlatma yöntemi)” başlıklı birinci kısmında; 1. Meskenin seçimi, ev eşyasının yerleştirilmesi, başlıca sağlık şartları, iç taksimat, evin havalandırılması, oturan mahallerin ısı derecesi, 2. Ev eşyası ve aletleri, mutfak takımı, kanepeler, sandalye ve minder, perdeler, halılar ve yatak takımı, 3. Odaların iyi muhafazası, ev eşyasının iyi muhafazası, döşeme ve mermerlerin temizlenmesi, gümüşlü eşyanın ve mutfak takımının temizlenmesi, 4. Bakır, tunç, mücevherat, altın kaplama ve sair eşya ve aletler ile resim levhalarının ve kitapların temizlenme şekli, odalardaki sinek ve pire ve tahtakurusunun ortadan kaldırılma ve öldürülme şekli, 5. Isıtma usulü: odun, maden kömürü, kok, odun kömürü, yakacakların özellikleri, bir iyi ocağın şartları, sobalar, muhtelif ısı aletleri için edilecek ihtiyatlar ve saire, 6.

Aydınlatma usulü: çıra, mum, zeytinyağı, sulu gaz, hava gazı, lamba, şamdan, idare kandili (MS, 1316: 418-419).

Dersin “Elbise, elbisenin muhafazası, bunların yıkanması, lekeleri çıkarma, dikiş ve dikişe müteallik eşya” başlıklı ikinci kısmında; 1. Elbise: tamir, gömlek, dun (altlık), çorap ve buna benzer eşya, yatak örtüsü, sofrta örtüsü, peşkir ve havlu, bez ve paçavra, önlük (MS, 1316: 419), 2. Giysilerin temizlenmesi: giysilerin böcekler ile bazı hayvanlardan muhafaza şekli, küllü ve sodalı su, sabun suyu, giysileri temizlemeden sonra kurutma, kolalama ve ütöleme, 3. Leke çıkarmak: leke sabunu ve suyu; kahve, mürekkep, yağ ve saire lekeleri, 4. Dikişçilik: dikiş ve toplu iğnesi, yüksük, pamuk ipliği, makas, dikiş, dikiş makinesi, nakış ve kanaviçe, çorap örme, şiş ve tığ iğnesi.

Beşinci senede dersin “Zahair ve levazım (yiyecekler ve lüzumlu ihtiyaç maddeleri), mevad-ı gıdaiyenin (gıda maddelerinin) muhafazası: Et, balık, sebze, hamur, nişasta, şeker, kahve, çay ve şuruplar (içecekler)” başlıklı üçüncü kısmında;1. Ekmek, maya, ekmeğin pişmesi, gıda maddelerini haşarattan muhafaza yolları, tuzlu balık, yumurtanın muhafazası, tereyağı ve zeytinyağının muhafazası, 2. Taze ve kuru sebze, domates, taze fasulye, yaprak ve sairinin muhafazası; çeşitli turşular, yemiş, taze ve kuru üzüm, ceviz, kestane, şeker, kahve, çay, 3. Reçeller ile çeşitli meşhur içecekler (MS, 1316: 420).

Dersin “Ev eczahanesi” başlıklı dördüncü kısmında; 1. El ve dudak çatlaklarına pomada (pomad), 2. Diş tozu ve suyu, misvak ve diş fırçası, 3. Bir aileye çok lazım olan ilaçlar, 4. Menkuat (haşlanmış bitki suları), matbuhat (kaynatılmış ilaçlar), muğliyat (çiçek şerbetleri), iyi süt ve et suyunun besleyici ve tesirli müessir bir ilaç olarak kullanılması, 5. İki sene zarfında okunan derslerin tekrarı.

Altıncı senede dersin “Haneye ait tababet (hekimlik) ve hıfzıssıhhat (sağlığı koruma)” başlıklı beşinci kısmında; 1. Gıdaları seçme ve hazırlama, beslenme usulü, yemek zamanlarının tanzimi, çocuklarla ihtiyarların beslenme usulü, sağlığı muhafaza etme kaideleri, uyku, yıkanma ve banyo, kokuyu giderici maddeler, tütsü ve yıkama, 2. Tababet-i beytiye (ev hekimliği), yara, uruk (vuruk) ve ezik, çıkık ve kırık, kesik ve sıyrık, yanık ve saire, 3. Ayağı suya koyma ve hastalıktan yeni kurtulanlara bakma usulleri, intihab-ı tabib-i aile (aile hekimini seçmek) (MS, 1316: 421).

Dersin “Ev hanımının vezaif-i ahlakiyesi (ahlaki vazifeleri)” başlıklı altıncı kısmında ise; 1. Adab ve merasim-i muaşeret (birlikte yaşama adetleri), hizmete seçilmesi, hizmetçilere hareket kaideleri, hizmetçilerin beslenmesi, 2. Usul-ı defteri-i beyti (ev defteri tutma usulü), 3. Temizlemek, bulaşık suları, uçanları süpürmek, süprüntü ve pislik, ev sahibi ve kiracı arasındaki mukavele şartlarına riayet, 4. Üç senelik derslerin tekrarı (MS, 1316: 421-422).

Ahlak

Bu ders; dördüncü ve beşinci senelerde haftada 1’er, altıncı senede ise 2 ders olarak okutulacak olup, öğretilecek konular şunlardır:

Dördüncü sene; 1. Halik-ı kâinata karşı olan kulluk vazifeleri: İlahi emirlere uyma ve ilahi yasaklardan sakınma, yalan yere yemin etmemek, dini terbiye; padişaha, hükümete ve memlekete karşı olan vazifeler, sadakat ve istikamet, hamiyet, şahsi itibar, tevazu’, kendi hata ve noksanlarını görmek, sıkıntı zamanında tahammül, sabır, hiddet ve hasedin zararları, 2. Aile içinde kız: Ebeveyn ve akrabaya karşı itaat, hürmet, muhabbet ve şükür ve methetme, işlerinde onlara yardım, hastalık ve ihtiyarlıklarında teselli ve hizmet etmek, 3. Biraderlerle kız kardeşlerin vazifeleri: Birbirini sevmek, büyüklerin küçükleri himayesi ve küçüklerin büyüklere hürmeti, misaller, 4. Hizmetçilere karşı ahlaki vazifeler, onlara daima iyilikle muamele (MS, 1316: 422), 5. Mektebde kız: Devamlılık, itaat, çalışma ve gayret, edeb ve terbiye, muallimelere karşı vazifeler, arkadaşlara karşı vazifeler (MS, 1316: 422-423), 6. İnsanın kendi zatına karşı vazifeleri, vücuda bakmak (temizlik, kanaat ve itidal), 7. Oda idare ve tasarrufu: Ziyankâr olmamak, çalışma, vakit zayi etmemek, herkes için çalışmak mecburiyeti, el işlerinin güzelliği, 8. Hayvanlara iyilikle muamele etmek, onlara boş yere eziyet vermemek, 9. İnsanlara karşı vazifeler: şefkat ve merhamet, iyilik, iyi geçinme ve alışmak.

Beşinci sene; dördüncü sene zarfında öğretilen konular daha çok izahlar, açıklamalar ve misallerle tekrar edilecek ve öğretilecektir (MS, 1316: 423).

Altıncı sene ise; iki sene zarfında okunan dersler altı kısımda tekrar olunduktan sonra aşağıdaki bahislere geçilecektir: 1. Umumun menfaatleri zıddına şahsi menfaatleri gerekli bulma, hedef, iman ve ahiret ibadetleri, 2. Evlada karşı olan vazifeler (MS, 1316: 423).

Hıfzıssıhhat (Sağlığı Koruma)

Bu ders; “**Teşrih-i fizyolojiye (fizyolojik inceleme) ve hıfzıssıhhata (sağlığın korunmasına) dair malumat-ı muhtasara (kısa bilgi)**” ana başlığı altında beşinci ve altıncı senelerde haftada 1'er ders olarak okutulacak olup, öğretilecek konular aşağıdaki şekildedir:

Beşinci sene; 1. İskeletin bölümleri ve kaslar, uzuvların vazifeleri, 2. Hazım cihazı, hazım, gıdalar, 3. Kan, devir cihazı, kan dolaşımı, 4. Teneffüs cihazı, 5. Sinir/damar cihazı, sinir/damar, hareket ve his, 6. Duygu uzuvları: lems (dokunma), zevk (tatma), şem (koklama), sem' (işitme), basar (görme) (MS, 1316: 424).

Altıncı sene; 1. Gıdalar: Hayvani ve bitkisel gıda, süt ve özellikleri, çocuklara verilecek süt, 2. Su, içilecek ve içilemeyecek sular, suyu temizleme ve süzme, 3. Çay, kahve ve çikolata, 4. Enva'-ı mükeyyifat (keyif verici şeyler): Tütün, tenbakü (nargile), enfîye ve esrar gibi şeylerin zararları, 5. Hava, havanın temiz olması lüzumu, tecdid-i hava (havayı yenileme, havalandırma), 6. Vücut sağlığının korunması, hareket, rahat, uyku, taharet, sabun, hamam ve banyo, 7. Elbise: çocuk, kadın ve erkek elbisesi, 8. Mesken: yatak odaları ve yataklar, abdesthaneler, etraf ve civarın tesiri, 9. Bulaşıcı hastalıklardan korunmak: Bulaşma şekli ve vasıtaları, aşı, 10. Bazı kazalarda yapılacak basit tedavi, 11. Çocuklara ait özel sağlık kaideleri (MS, 1316: 424-425).

Hesab

Bu ders; birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü senelerde haftada 2'şer ders; beşinci ve altıncı senelerde ise haftada 1'er ders olarak okutulacak olup, öğretilecek konular ile öğretim yöntem ve teknikleri aşağıdaki gibidir:

Birinci sene; 1. Sayıları okuma ve yazmanın en kolay esasları, gayet kolay zihni hesaplar, yüzü geçmemek üzere toplama ve çıkarma, 2. İki basamaklı sayı üzerine dört işlem, 3. Arşın, kuruş ve okka (MS, 1316: 425).

İkinci sene; 1. Sayıları okuma ve yazmanın esasları, 2. Zihni hesap, evvela 1'den 10'a ve sonra 20'ye ve nihayet 100'e kadar olan sayı üzerine dört işlem, 3. Hesap yazımı: Toplama, çıkarma ve çarpma işlemlerinin kaideleri, bölme iki basamaktan ibaret bölme, 4. En çok kullanılan kaideler üzerine kolay problemler, problemlerin izah ve anlatımı, 5. Arşın, endaze, kuruş, okka ve bunların küsur ve iki katı.

Üçüncü sene; 1. Önceki senelerin derslerinin altı derste tekrarı, 2. Sayıları okuma ve yazma, toplama ve çıkarma, çarpma ve bölmenin ikmalî ve hesap işaretleri, 3. Dört işlemin çok problemlere tatbiki, 4. Ölçü birimleri: Arşın, endaze, metre, okka, kilogram, litre, kantar, çeki, kuruş ve bunların iki katı ve parçaları, 5. Dört işlemin problemlere ve hesaplara tatbiki (MS, 1316: 426).

Dördüncü sene; 1. Önceki derslerin kısaca tekrarı, 2. Kesirler hakkında bir umumi fikir, 3. Ondalık kesirler, 4. Dört işlemin ondalık kesirlere tatbiki, 5. Mikyasat-ı aşariyenin (ölçü birimlerinin ondalık gösteriminin) ondalık kesirlere tatbikine dair problemler ve hesaplar; metre, metre kare, metre küp, kilogram ve bunların iki katı ve parçaları (Öğrenme esnasında talebelere bunların numuneleri ve mümkün olmadığı takdirde mutlaka resimleri gösterilmelidir.), 6. Bir sayının bölenleri, ortak bölen, en büyük ortak bölen, bir sayının 2, 4, 5, 9 sayılarıyla bölünebilmesi, 7. Elde edilmiş bilgiler üzerine çok problemler ve alıştırma (MS, 1316: 426-427).

Beşinci sene; 1. Bayağı kesirlerin ifade şekli, şekil ve payda, bir tam sayının bayağı kesire çevrilmesi, kesir ifadesinde tam sayı varsa çıkarma şekli, bayağı kesirin sadeleştirilmesi, bileşik payda usulü, 2. Bayağı kesirlerin dört işlemi ve bunlara dair problemler ve işlemler, 3. İki nevi kesirin

birbirine dönüşüm kaideleri, kesir ifadelerinin düzeltilmesi ve sadeleştirilmesi, 4. İ'dad-ı mürekkebe (asal sayı) kaideleri.

Altıncı senede ise; kazanılmış bilgiler bol problem ve alıştırmalarla tekrar edilecek ve defter tutma usulü hakkında kısa bir fikir verilmekle beraber bilhassa ev defteri tutma usulü ve esasları öğretilenektir (MS, 1316: 427).

Tenbih: Hesap ilminde teorik kısmından ziyade bilhassa pratik ve uygulama ciheti nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınmak elzemdir (MS, 1316: 428).

Coğrafya

Bu ders; dördüncü, beşinci ve altıncı senelerde haftada 2'şer ders olarak okutulacak olup, öğretilen konular ile öğretim yöntem ve teknikleri aşağıdaki şekildedir:

Dördüncü sene; 1. Cihat-ı asliye (ana yönler): Tanımlar ezber ettirilmeyip, güneşin mevkiine göre dersane ve teneffüshanede talebelere bu yönler anlatılacak ve öğretilenektir, 2. Mevsimler, rüzgârın başlıca işaret ve delilleri, ufuk, yeryüzü engebeleri ve sair cisimler, 3. Karalara ve sulara verilen isimler (Daime çocuklarca bilinenlerden başlanıp kademeli olarak bilinmeyen ve zor olanlar öğretilenektir.), 4. Mahalli Coğrafya: Ev, sokak, mahalle, köy, nahiye, kaza, sancak, vilayet, memleket, kıt'a, ülka (ülke), 5. Genel Coğrafya: yeryüzü, şekil ve genişliği, kıtalar ve büyük denizler, her kıtada bulunan meşhur hükümetler ve yalnız merkez hükümetleri, 6. Coğrafyayı harita ile anlatmak, harita ve plan, düzleştirilmiş küre, öğretilen derslerin harita üzerinde gösterilmesi, kıtaların birbirinden ayrılması ve birleşmesi, Osmanlı memleketinin mevkii ve hududu (MS, 1316: 428).

Beşinci sene; 1. Hey'et (Astronomi): Evren hakkında kısa bilgiler, güneş, yıldızlar ve gezegenler, yeryüzü, yeryüzünün şekil ve hareketi, bu hareketten doğan haller (sene, mevsimler, aylar, gece ve gündüz, saat ve dakika), uydu, yeryüzü ve ayın evreleri, 2. Osmanlı Memleketi: Dünya üzerinde Osmanlı memleketinin bulunduğu mevki, Osmanlı memleketinin üç kıta üzerinde bulunduğuna göre aldığı isimler (Rumeli, Anadolu ve Arabistan, Mısır, Trablusgarp ve Tunus), bunların aralarında bulunan denizler, boğazlar, körfezler ve adalar, 3. Osmanlı Avrupa'sı (Rumeli): Coğrafya-yı Tabii (Doğal Coğrafya): Rumeli'nin hududu, sahilleri (boğazlar, körfezler, burunlar), sutuh-ı maile (dağların yüzeyle), dağlar, nehirler, göller; Coğrafya-yı İdari (İdari Coğrafya): Nahiye, kaza, liva ve vilayet tabirleri ve bunların memurları; Rumeli'de bulunan vilayetler, bunların mevkileri ve hududu; kıyı ve iç vilayetler, her bir vilayetin meşhur şehir, iskele ve ticaretgâhları; Bulgaristan ve Doğu Rumeli, Rumeli'nin demir yolları, Rumeli'de sanat, ticaret ve ziraat, 4. Osmanlı Asya'sı (Anadolu ve Arabistan): Coğrafya-yı Tabii (Doğal Coğrafya): Hudud ve Sahiller (boğazlar, körfezler, burunlar), dağlar, sutuh-ı maile (dağların yüzeyle), nehirler ve göller; Coğrafya-yı İdari (İdari Coğrafya): Osmanlı Asya'sında bulunan vilayetler, Osmanlı memleketleri, bunların mevkileri ve hududu; her vilayetin meşhur şehir, iskele ve ticaretgâhları, demir yolları, ticaret, sanat ve ziraat (MS, 1316: 429), 5. Osmanlı Afrika'sı: Mısır Hidivliği, Trablusgarp Vilayeti ve Tunus Eyaleti.

Altıncı sene; Beş Kıta: Coğrafya-yı Tabii (Doğal Coğrafya): Her kıtanın şekli, mevkii ve hududu; en meşhur boğazlar, körfezler, burun ve denizler; Coğrafya-yı İdari (İdari Coğrafya): Her kıtada bulunan meşhur hükümetler ve başkentleri, en büyük hükümetlerin meşhur şehirleri ve ticaretgâh beldeleri.

İhtar: Coğrafya dersi hiçbir vakit haritasız okutulmayacak; beş kıtada bulunan hükümetlerden Osmanlı memleketi ile münasebetleri olanlar nispeten biraz geniş ve diğerleri kısaltılıp, talebelerin zihinleri birtakım özel isimlerle bulandırılmayacak ve meşgul edilmeyecektir (MS, 1316: 430).

Tarih

Bu ders; dördüncü ve beşinci senelerde haftada 2'şer; altıncı senede ise haftada 1 ders şeklinde okutulacak olup, üç ana başlık altında öğretilen konular ile öğretim yöntem ve teknikleri aşağıdaki gibidir:

Dördüncü senede “Tarih-i Enbiya” ana başlığı altında; 1. Hubut (iniş, yer)-ı Hz. Âdem (a.s), 2. Tufan-ı Hz. Nuh (a.s), 3. Hz. İbrahim (a.s) ve emcadı (şeref, onur ve haysiyet sahipleri), 4.

Hz. Musa (as) ve enbiya-i beni İsrail, 5. Hz. İsa (a.s), 6. Peygamberimiz Fahr-i âlem Hz. Muhammed (s.a.s) (MS, 1316: 430-431).

Beşinci senede “Tarih-i Düvel-i İslamiye” ana başlığı altında; 1. Hülefa-yı Raşidin (ilk dört halife) Rıdvanullahi Teâlâ Aleyhim, 2. Devlet-i Emeviye (Emevi Devleti), 3. Devlet-i Abbasiye (Abbasi Devleti), 4. Beni Ağleb (Ağlebiler Devleti), 5. Al-i Saman (Samanoğulları Devleti), 6. Fatımiye (Fatımi Devleti), 7. Al-i Büveyhiye (Büveyhoğulları Devleti), 8. Eyyubiye (Eyyubiler Devleti), 9. Al-i Sebüktekin (Gazneli Devleti), 10. Al-i Selçuk (Selçuklu Devleti), 11. Harezmîler (Harzemşahlar Devleti), 12. Al-i Cengiz (Cengiz İmparatorluğu), 13. Al-i Timur (Timur Devleti) (MS, 1316: 431).

Altıncı senede “Tarih-i Devlet-i Osmaniye” ana başlığı altında; 1. Tesis-i Devlet-i Osmaniye (Osmanlı Devleti'nin kuruluşu), 2. Sultan Osman Gazi'den Sultan Hüdavendigâr (I. Murad) Gazi'nin cüluslarına kadar olan meşhur hadiseler, I. Murad Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid devirleri, 3. Çelebi Sultan Mehmed Devri'nde heybet ve saltanatın iadesi, 4. Sultan II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed devirleri, İstanbul'un fethi, Sultan II. Bayezid Devri, 5. Mısır ve Şam'ın fethi, 6. Avrupa ve İran hattında muharebeler ve meşhur galibiyetler, 7. Tebriz ve Bağdat muzafferiyetleri, 8. Sultan II. Bayezid'den Sultan I. Mustafa Han Devri'ne kadarki olayların özeti, 9. Sultan I. Mustafa Han'dan Sultan VI. Mehmed zamanına kadarki olayların özeti, Sultan VI. Mehmed'den Sultan II. Mustafa Devri'ne kadarki olayların özeti, Sultan III. Ahmed ve I. Mahmud Han asırlarındaki ıslahat ve antlaşmalar, 10. Kırım meşhur antlaşması¹⁰, 11. Avusturya ve Rusya muharebeleri, 12. Mısır'ın geri alınması, 13. Yeniçeri meşhur vakası, 14. Sivastopol muzafferiyeti, 15. Osmanlı padişahlarının ilim, maarif ve sanatın gelişimine olan makbul hizmetleri (MS, 1316: 432-433).

İhtar: Tarih dersi hiçbir vakit ezber usulüyle öğretilmeyeceğine ve öğrenilemeyeceğine binaen muallime, talebelerin anlayacağı surette dersi iyi ifade edecek ve anlatacak; talebelere dersi tekrar ettirecek ve onlardan dahi o suretle cevap alarak konuları talebelerin zihinlerinde yerleştirmeye itina gösterecektir (MS, 1316: 433).

El Hünnerleri (EL Becerileri)

Bu ders; birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı senelerde haftada 2'şer ders olarak okutulacak olup, öğretilecek konular şunlardır:

Birinci sene; zincir örgüsü, oyulğama, hesap nakşının örme verevi.

İkinci sene; örgünün çeşitleri, baskı (mendil, gömlek vs.), aşırma (iki kumaş bir araya getirip dikmek), tersli yüzlü oyulğama, hesap nakşının cem'i (yani örme verevin birleşmesi), yama dikmek ve örmek.

Üçüncü sene; antika ve faredişî (örgü örneğidir), kırma ve bozma, harstuteyli? ve çeşitleri, dantela, kise (kese), yastık, kuşak ve iskemle örtüsü, bez üzerine marka, kanavenin düz iğnesi ve zemin için çift ve fasdek? iğneleri, file üzerine çeşitli iğneler, muşabak.

Dördüncü sene; örgünün çeşitleri, filenin çeşitleri, örmenin çeşitleri, kanavenin çeşitleri, kabartma yapıp kesmek, marka, fisto, makine, fişev?, dantel, muşabak tel işlemesi.

Beşinci sene; pesend, pul ve tırtıl ile işlemek, dival, sarma, gömlek vs. işlemek, fistonun çeşitleri, markanın çeşitleri, çuha üzerine antika, çuha aplikasyonu (uygulama), makine ile dikmek, oya.

Altıncı sene; anavatanın çeşitleri, divalın çeşitleri, beçlinin? çeşitleri, tuval üzerine dantelâ, oyanın çeşitleri, makine ile dikmenin çeşitleri (MS, 1316: 433-434).

C. Değerlendirme ve Sonuç

Osmanlı Devleti'nde, 1858 yılında Sultan Ahmed civarında ilk kız rüşdiyesinin açılmasından sonra, gerek merkezde ve gerekse taşrada kız rüşdiye mekteblerinin sayısı hızla artmıştır. Tanzimat

¹⁰ Burada sözü edilen “Kırım meşhur antlaşması”, muhtemelen 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasıdır.

Dönemi'nde ülke genelinde 12 olan kız rüşdiyesi sayısı, II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet dönemlerinde daha da artarak 1910 yılında 80'e çıkmıştır.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre, kız rüşdiyelerinin öğretmenleri bayan olacak, fakat liyakatli bayan öğretmenler yetiştirilinceye kadar yaşlı ve edepli erkek öğretmenler tayin edilecektir. Ayrıca, kız rüşdiyelerinde asgari iki ve en fazla dört kadın öğretmen görev alacak ve bunlara ilaveten biçki-dikiş ve musiki öğretmenleri de istihdam edilecektir. Bu okullara sıbyan mektebi diplomasına sahip olan kızlar imtihansız, diploması olmayanlar ise imtihanla alınacaktır.

1858 yılında açılan ilk kız rüşdiye mektebinin ders programı tam olarak bilinmemektedir. Ancak, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, kız rüşdiyelerinin ders programıyla ilgili belirsizliği ortadan kaldırmış ve kızlar için erkek rüşdiyelerinden farklı bir program ortaya koymuştur. 1873'lere gelindiğinde kız rüşdiyeleri ders programında, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden farklılıklar arz eden, bir takım değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu programdaki en önemli değişiklik ise II. Abdülhamid Dönemi'nde olmuştur. 1898 yılı kayıtlarına göre, bu tarihlerde ibtidaiye ve rüşdiye sınıflarından oluşan ve eğitim süreleri 6 seneden ibaret olan kız rüşdiyelerine mahsus haftalık yeni bir ders programı hazırlanmış ve hemen hemen bu dönemin sonuna kadar uygulanmıştır. Bu programa göre, kız rüşdiye mekteblerinde 6 yıl boyunca okutulacak dersler; Elifba ve Şifahi Malumat, Kur'an-i Kerim Maa Tecvid, Ulum-i Diniye, Kıraat, İmla, Kitabet, Kavaid-i Lisan-ı Osmanî, Arabî, Farisi, Hüsn-i Hatt, Dürus-ı Eşya ve Malumat-ı Nafia, İdare-i Beytiye, Ahlak, Hıfzıssıhhat, Hesab, Coğrafya, Tarih, El Hünnerleri şeklindedir.

II. Abdülhamid Dönemi'nde uzun yıllar okutulduğu anlaşılan bu derslerin yıl ve haftalık ders sayısı bazındaki öğretim programları da her bir ders için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Müfredat programlarında; yıllara göre okutulacak tüm derslerin konu içerikleri, derslerde uygulanacak yöntem ve teknikler, kullanılacak araç ve gereçler, kavratılacak hedef davranışlar ve elde edilecek kazanımlar ifade edilmiştir.

Ders bazında hazırlanan bu öğretim programları, genel olarak veya derslerin özellikleri dikkate alınarak tek tek değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkündür:

1. İbtidaiye ve rüşdiye sınıflarından oluşan ve eğitim süreleri 6 seneden ibaret olan kız rüşdiyelerinde 18 adet farklı ders okutulacaktır.

2. “Elifba ve Şifahi Malumat” dersi haftada 18 ders şeklinde yalnızca birinci sınıfta öğretilecektir. Bu derste Elifba risalesi bitirilmedikçe hiçbir derse başlanmayacak, ancak çocukların sıkılmaması için ders çeşitlendirilerek günlük işlenen 3 dersin 2'si Elifba'ya ve 1'i Şifahi Malumat'a tahsis olunacak veya Elifba ile Malumat dersi karışık olarak okutulacaktır.

3. Bu ders, “Elifba” ve “Şifahi Malumat” adlarıyla iki alt başlık halinde işlenecektir. Elifba dersinde 6, Şifahi Malumat dersinde ise 7 temel konu kavratılacaktır. Özellikle sözlü bilgiler, öğretmenler tarafından ezberden kaçınarak hikâye, masal ve karşılıklı konuşma tarzında, güzel terbiye ve edep dairesinde kız talebelere anlatılacak ve öğretilecektir.

4. Sözlü bilgiler verilirken talebelerin görebildiği şeylerden bahsedilecek ve icabında bilgi verilen şeyler aynen gösterilecektir. Mesela, talebelerin görebildiği bitkilerin isimleri söylenirken bahçelerde ve bağlardaki meşhur ağaçlar ve çiçeklerin adları zikredilecektir.

5. “Kur'an-i Kerim Maa-Tecvid” dersinde Kur'an cüzlerine başlamak için Elifba dersinin bitirilmesi şarttır. Altı yıl boyunca devam edecek olan bu derste; Kur'an-i Kerim baştan sona tecvid uygulamasıyla birlikte okutulacak ve namaz sureleri ile bazı kısımlar ezberletilecektir. Öğretim esnasında tecvid kaidelerinin teorik olmaktan ziyade uygulamalı olmasına ve anlatımın misallerle yapılmasına önem verilecektir.

6. “Ulum-i Diniye” dersi ikinci sınıftan itibaren beş yıl devam edecek olup, bu derste iman ve İslam'ın şartları başta olmak üzere bir Müslüman için gerekli olan, ibadetlere ve sair hususlara ait, temel dini bilgiler 43 madde halinde verilecektir.

7. “Kıraat” dersi altı yıl boyunca devam edecek olup, bu derste okunacak kitaplar ilkokullarda öğretilen derslerden yapılan alıntılardan oluşan faydalı konuları içerecek ve “kolaydan

zora" ilkesine göre hazırlanacaktır. Dersin işlenişi esnasında sesli okuma yapılacak, çeşitli dil bilgisi kuralları uygulamalı olarak metin üzerinde gösterilecektir ve bu bilgileri pekiştirmek üzere öğrencilere ev ödevleri verilecektir.

8. "İmla" dersi de altı yıl boyunca devam edecek olup, talebeler okuma yazma öğrendikten sonra bu derste kolaydan zora ilkesine göre kademeli olarak imla kuralları öğretilecektir. Dersin işlenişi imlanın tahtaya veya kâğıda yazılması, yanlışların kontrol edilerek düzeltilmesi ve temiz deftere geçirilmesi şeklinde olacaktır. Yazdırılacak şeyler ahlak güzelliği, ahlak, davranışlar, terbiye ve adaba dair ibret verici misaller, hikâyeler ve bu programda bulunan derslere dair bilgiler içerecektir.

9. "Kitabet" dersi beşinci ve altıncı sınıflarda verilecek olup, bu derste çeşitli konularla ilgili yazışmalar hakkında bilgi içeren 16 temel konu kavratiacaktır.

10. "Kavaid-i Lisan-ı Osmanî" dersi üçüncü sınıftan itibaren dört yıl boyunca devam edecek olup, bu derste Osmanlıca temel dilbilgisi kuralları 25 madde halinde öğretilecektir. Sözü edilen kurallar teorikten ziyade uygulamalı olarak işlenecek; tanımların ezberletilmesinden kaçınılarak birçok misallerle anlatım ve izaha çalışılacaktır.

11. "Arabî" dersi beşinci ve altıncı sınıflarda verilecek olup, bu derste Arapçanın temel dilbilgisi kuralları 10 madde halinde öğretilecektir. Bu dersin işlenişinde tekrara önem verilerek, altıncı senenin konularına geçmeden önce, beşinci sınıfta görülen dersler 20 derste hakkıyla tekrar ve izah edilecektir.

12. "Farisi" dersi de beşinci ve altıncı sınıflarda verilecek olup, bu derste Farsçanın temel dilbilgisi kuralları 11 madde halinde öğretilecektir. Bu dersin işlenişinde de tekrara önem verilerek, altıncı senenin konularına geçmeden önce, beşinci sınıfta görülen dersler 6 derste tekrar edilecektir.

13. Farisi dersinin müfredat programında hedef ve kazanımlara da yer verilmiştir. Buna göre; mekteplerde Farisi öğretiminden asıl maksat, Osmanlıcada kullanılan Farisi kelimeleri, tabirleri ve terkipleri öğrenmekten ibaret olduğundan talebelere gösterilecek kaideler ayrıntılı olmayıp, kısaca beyan edilmek ve yalnız dilimizde kullanılan kaide ve usuller ve özellikle edatlar gerektiği şekilde ayrıntılı olarak öğretilmelidir. Bir de talebelerin, Farsça ibare okumaya da alışması gerekli olup, bu hususa hizmet edecek şey kaidelerden ziyade nesir ve nazım eserlerin okunmasıdır. Ayrıca, bir iki satır yer ezberlettirilmesi ve kademeli olarak talebelerin Farsçadan Türkçeye ve Türkçeden Farsçaya bazı kolay ibareleri tercüme etmeye alıştırılması tavsiye edilmiştir.

14. "Hüsn-i Hatt" dersi ikinci sınıftan itibaren beş yıl boyunca devam edecek olup, bu derste rika, sülüs ve divani harfleriyle güzel yazı yazma eğitimi verilecektir. Ayrıca, işleme ve marka yapmak üzere bu yazıların süslü şekilleri öğretilecek ve bunların çeşitlerini içeren bir de mecmua tertip ettirilecektir. Dersin işlenişinde talebeler kâğıt üzerine harf ve yazı örneklerini yazacaklar ve bu yazılarındaki hatalar öğretmen tarafından düzeltilcektir.

15. "Dürüs-ı Eşya ve Malumat-ı Nafia" dersi altı yıl boyunca devam edecek olup, ilk üç senede "Dürüs-ı Eşya" ve dördüncü ile beşinci senelerde "Malumat-ı Nafia" olacak şekilde iki kısma ayrılarak işlenecektir. Altıncı sene ise bu dersin her iki kısmında geçen pratik kaidelerin takviyesine ve talebelerin zihinlerine iyice yerleştirilmesine ayrılacaktır. Dersin eşyaya ait bilgileri içeren birinci kısmında köy ve çiftçilik, belediye, günlük yaşamda kullanılan eşyalar ve zamanın bölümleriyle ilgili bilgiler 32 madde halinde öğretilecektir. Faydalı bilgiler içeren ikinci kısımda ise Geometri, Fizik Bilgisi ve mevcudata/tabiatla dair basit özet bilgiler 23 madde halinde kavratiacaktır.

16. "Dürüs-ı Eşya" dersinin öğretim programında dersin işleniş şekli ile öğretim yöntem ve tekniklerine de yer verilmiştir. Buna göre; "Dürüs-ı Eşya" ezber dersi değildir. Muallime, talebelere layıkıyla anlatmalı, derste geçen eşyayı göstermeli ve iyi tanıtmalıdır. Muallime hanımlar, eşya derslerinde bulunan cisimlerin ve eşyanın ya numunelerini veyahut resimlerini talebelere göstererek, şekillerini ve renklerini zihinlerinde adeta nakşettirmelidir. Sözü edilen cisim ve eşyaların muallimeler ve talebelerce tedarik edilmesi mümkündür.

17. “İdare-i Beytiye” dersi dördüncü sınıftan itibaren üç yıl devam edecek olup, bilhassa kızlara mahsus bir mesleki eğitim dersi niteliğine sahiptir. Bu derste ev, ev eşyası, döşeme ve minder gibi ev eşyası ile evin muhafazası, ısıtma ve aydınlatma yöntemi; elbise, elbisenin muhafazası, elbisenin yıkanması, lekeleri çıkarma, dikiş ve dikişle ilgili eşya; yiyecekler ve lüzumlu ihtiyaç maddeleri, et, balık, sebze, hamur, nişasta, şeker, kahve, çay ve içecekler gibi gıda maddelerinin muhafazası; ev eczanesi, eve ait hekimlik ve sağlığı koruma; ev hanımının ahlaki vazifeleri gibi konular 25 madde halinde verilecektir.

18. “Ahlak” dersi dördüncü seneden itibaren üç yıl devam edecek olup, bu derste bir kız çocuğunun Allaha, ailesine, kendisine, okuluna, çevresine, hayvanlara ve insanlara karşı vazifeleri ile bir kadının evladına karşı olan sorumlulukları 11 madde halinde kavratılacaktır.

19. “Hıfzıssıhhat” dersi beşinci ve altıncı sınıflarda verilecek olup, bu derste insanın fizyolojik yapısının incelenmesi ve sağlığının korunmasına dair özet bilgiler 17 madde halinde verilecektir.

20. “Hesab” dersi altı yıl boyunca devam edecek olup, bu derste temel matematik bilgisi ve ev defteri tutuma usulü 24 madde halinde kavratılacaktır. Bu dersin öğretim programında dersin işleniş şekli ile öğretim yöntem ve tekniklerine de yer verilmiştir. Buna göre; üçüncü sınıftan itibaren hemen hemen her öğretim yılının ilk haftalarında önceki yıllarda verilen dersler tekrar edilecektir. Hatta altıncı sınıfın tamamında daha önce kazanılmış bilgiler bol problem ve alıştırmalarla pekiştirilecektir. Ayrıca, hesap ilminde teorik kısımdan ziyade bilhassa pratik ve uygulama cihetine önem verilecektir.

21. “Coğrafya” dersi dördüncü sınıftan itibaren üç yıl devam edecek olup, bu derste temel coğrafya bilgisi ve bilhassa Osmanlı ülkesinin coğrafi yapısı çeşitli yönleriyle 12 madde halinde öğretilicektir. Dersin işleniş konusunda ise şu bilgilere yer verilmiştir: Coğrafya dersi hiçbir vakit haritasız okutulmayacak; beş kıtada bulunan hükümetlerden Osmanlı memleketi ile münasebetleri olanlar biraz daha geniş, diğerleri ise kısaca anlatılıp, talebelerin zihinleri birtakım özel isimlerle bulandırılmayacak ve meşgul edilmeyecektir.

22. “Tarih” dersi de dördüncü sınıftan itibaren üç yıl devam edecek olup, bu derste peygamberler tarihi, İslam devletleri tarihi ve Osmanlı Devleti tarihi 28 madde halinde verilecektir. Öğretim programında bu dersin işleniş şekli ile öğretim yöntem ve tekniklerine de yer verilmiştir. Buna göre; Tarih dersi hiçbir vakit ezber usulüyle öğretilemez ve öğrenilemez. Bu nedenle muallime, talebelerin anlayacağı surette dersi iyi anlatacak, talebelere dersi tekrar ettirecek ve onlardan dahi o şekilde cevap alarak konuları talebelerin zihinlerinde yerleştirmeye itina gösterecektir.

23. “El Hünelerleri” dersi altı yıl boyunca devam edecek olup, tamamen kızlara mahsus bir mesleki eğitim dersi niteliğine sahiptir. Bu derste el becerileriyle ilgili her türlü örgü, dantel, bıçkı, dikiş, nakış vb. konular kavratılacaktır.

Sonuç olarak; Osmanlı Devleti’nde II. Abdülhamid Dönemi’nde kız rüşdiyelerinde uygulanan ve yukarıda ders bazında ayrıntılı olarak değerlendirmesi yapılan müfredat programları, o günün şartlarında Müslüman bir kız çocuğu için hem bir entelektüel olarak ve hem de günlük hayatta kullanabileceği hemen hemen her türlü bilgi, beceri ve kazanımı içeren bir özelliğe sahiptir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, programda yer alan derslerin konu içerikleri bilimsel, tıbbi, sosyal, kültürel, edebi, dini, ahlaki, sanatsal vb. alanlarla ilgili detaylı bilgiler vermektedir. Bu konular işlenirken teorikten ziyade, pratiğe ve uygulamaya önem verilmesi gerektiği hemen hemen her dersin müfredatında belirtilmiştir. Bilhassa Tarih, Coğrafya ve dil dersleri gibi ezber gerektiren ve çok sayıda kural içeren derslerde ezbercilik yerine, konuların çeşitli uygulamalarla ve birtakım araç-gereçler kullanılarak pekiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Sözü edilen derslerin öğretim programları doğrultusunda, ilkokul ve ortaokul düzeyinde kapsamlı bir eğitim alan kız çocukları, bir taraftan mesleki ve daha yüksek eğitim kurumlarına hazırlanırken, diğer taraftan da hayata hazırlanarak bir birey olarak toplumda kendisini ifade edebilecek bir entelektüel ve mesleki birikime sahip olacaktır. Ayrıca, kızlar aile hayatı, gündelik

II. Abdülhamid Dönemi'nde Kız Rüşdiye Mektepleri Müfredat (Öğretim) Programları Ve Kızların Eğitimine Katkısı

yaşam, sağlıklı yaşam, ekonomik yaşam, ibadet hayatı ve sosyal hayat konularında çeşitli kazanımlar elde edip, ileride daha kaliteli bir yaşam tarzına sahip olacak şekilde hayatlarını sürdüreceklerdir. Dolayısıyla, alınan bu eğitim sonucunda, kızlar gündelik hayatta karşılaştıkları her türlü problemi çözebilecek bir altyapıya sahip olacaklardır.

Kaynakça

A. Salnameler

Maarif Salnameleri (MS), H. 1316; H. 1321.

B. Araştırma Eserler

Akyüz, Yahya. (1999), *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*, Alfa Yayınları, İstanbul.

Demirel, Muammer. (2002), “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 44-60.

Kurt, Songül Keçeci. (Mart-Nisan 2012), “II. Abdülhamid Dönemi'nde Kız Rüşdiyeleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 29, s. 1-19.

Özger, Yunus. (2012), “Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümeleri”, *History Studies*, Volume 4/1, s. 419-447.

Somel, Selçuk Akşin. (2012/07/17), “Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi”, <https://kebikecdergi.files.wordpress.com>, somel.pdf, s. 223-238.